RECENZIE

HOMZA, Martin: UHORSKO-POĽSKÁ KRONIKA. NEDOCENENÝ PRAMEŇ K DEJINÁM STREDNEJ EURÓPY. Bratislava : Post scriptum 2009, 224 s.

Neuveriteľne dlho ostával vstup do ríše stredovekých kroník uhorskej proveniencie bežnému čitateľovi uzavretý. Po Sasinkovom preklade *Anonymovej kroniky* v *Slovenskom letopise* roku 1877 otvoril túto komnatu po takmer 120 rokoch až zväzok *Kroniky stredovekého Slovenska*. V sérii *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov* ho roku 1995 vydal latinista Július Sopko, ktorý doň zahrnul Obrázkovú kroniku z druhej polovice 14. storočia od Marka z Káltu, Kroniku magistra Jána o Ľudovítovi Veľkom z konca 14. storočia od Jána Tóta, Spišskosobotskú kroniku z polovice 15. storočia, Kroniku Jána z Turca zo záveru 15. storočia a Sperfoglovu kroniku zo 16. storočia. Historik Vincent Múcska obohatil tento rad roku 2000 o *Gesta Hungarorum* anonymného notára kráľa Bela. Podarilo sa mu zároveň presadiť dôležitú inováciu, keď okrem prekladu a sprievodných textov publikoval latinský originál. Podobne v edícii Libri historiae Slovaciae predstavuje ďalší príslušník mladšej generácie našich medievalistov Martin Homza *Uhorsko-poľskú kroniku* v plnom latinskom znení i v slovenskom preklade.

Rovnako dôležitým komponentom knihy ako vydanie kroniky je však úvodná monograficky koncipovaná analýza prameňa (s. 15 – 110) z pozície súčasného kritického historika. Pôvodné rozprávanie, ktoré podľa Homzovho predpokladu zložil prvý, podľa mena známy, spišský prepošt Adolf, opisuje tri fázy uhorských dejín a ich protagonistov: Atila vystupujúci pod menom Aquila sa usadzuje v Sclavonii a žení sa so slovanskou šľachtičnou; svätý Štefan získava kráľovskú korunu od rímskeho pápeža a hroziacemu konfliktu s urazenými poľskými Piastovcami zabráni mierové riešenie; napokon sa praví Štefanovi dedičia vracajú do Uhorska. Dôležitou hrdinkou kroniky je vedecky neidentifikovateľná poľská princezná Adelaida v role matky sv. Štefana a christianizátorky krajiny.

Martin Homza podrobil text kroniky minucióznej vecnej analýze. Venoval pozornosť variantom, štýlu, autorovi, ideologicky motivovanej úprave mien (napr. Attila na Aquila, Gejza na Jesse) a etnicite ich nositeľov, zahraničným aj domácim literárnym prameňom a predlohám, medzi ktorými hrajú dôležitú úlohu legendy o svätých panovníkoch Štefanovi a Ladislavovi, ale aj spomenuté *Gesta Hungarorum* od anonymného notára, na rozdiel od ktorého autor našej kroniky – zrejme z poverenia zadávateľa diela Kolomana Haličského, brata Belu IV. – vyzdvihol v etnicky, nábožensky a kultúrne odlišných spoločenstvách kráľovstva integrujúce prvky. V druhej kapitole úvodu, sčasti polemicky ladenej, Homza poukázal na dôvody doterajšej slabej reflexie predmetnej kroniky v slovenskej historiografii, čo kontrastuje s permanentne živým záujmom o ňu v Poľsku. Aj naša kniha napokon vznikala najmä v diskusii s krakovským historikom Ryszardom Grzesikom.

Latinský text kroniky má čitateľ k dispozícii jednak na 16 stranách kvalitného farebného faksimile najstaršieho a najlepšie zachovaného odpisu v kódexe zo 14. storočia Varsovianus Zamoyskianus BOZ 28, jednak v modernej edícii, ktorá zohľadňuje varianty

doložené ďalšími dvoma odpismi. Edícia sa síce opiera o textovo-kritické vydanie Bélu Karácsonyiho z roku 1968, no na rozdiel od neho sa naši editori Jana Balegová a Martin Homza pokúsili reštituovať znenie archetypu a hlásia sa k pokusu o *„rekonštrukciu čítankového charakteru"* (s. 116). V nej pracovali so zjednodušeným systémom zátvoriek a odkazov na aparát textových variantov Karácsonyiho vydania, príp. odchýlok od neho, kurzívu využili na zvýraznenie intertextových väzieb na *Bibliu* a *Hartvikovu legendu*. Výsledný aparát, v ktorom sa krížia arabské i rímske číslice a indexy v majuskule, je napriek ich úsiliu o zjednodušenie preťažený a pre potenciálneho čitateľa v konečnom dôsledku aj značne neprehľadný. Zdá sa, že orientácii by skôr poslúžilo číslovanie riadkov.

Súbežne s latinským textom môže čitateľ sledovať slovenský preklad, ktorý pripravila J. Balegová. Ide o štandardný filologický preklad, ktorý dbá o maximálnu vecnú presnosť, no neignoruje ani štylistické, resp. estetické hodnoty predlohy. Prekladateľka sa úspešne vyhla archaizovaniu v syntaxi aj v rovine slovnej zásoby. Jej funkčne uvoľnený prístup k textu si môžeme ilustrovať na preklade spojení *fecerunt conflictum octo diebus* = zrazili sa v boji, ktorý trval osem dní (s. 128/129), *crastina die hora prima* = zajtra hneď zrána (s. 142/143), *epulis discumbunt* (s. 148/149) = zasadli si k hostine. Menej zvládnuté sa javí gerundium v syntagme *in presenciam suam veniendi* = osobne pred seba predstupovať; lepšie: „aby k nemu prichádzali" (s. 132/133). Správnym rozhodnutím bola miera využitia najnovšieho rímskokatolíckeho prekladu v biblických citátoch.

Vo vete *Hunc Deo dilectus Adalbertus episcopus crismali baptismate secundum credulitatis sue virtutem intinxit* „Bohu milý biskup Vojtech ho podľa cnosti svojej viery pokrstil" (s. 136/137) sa zjednodušením stráca informácia, vo svätoštefanskej tradícii nie nezaujímavá, že sa totiž pri starobylom obrade krstu praktizovalo ponorenie a používal sa birmovný olej *chrisma*. Skôr rušivo pôsobí oslovenie „pán Ježiš Kristus" (s. 169) miesto zvyčajného a v náboženských textoch naďalej živého vokatívu „Pane Ježišu Kriste"; pritom o riadok vyššie čítame klasický vokatív „Otče náš". Úzus takisto káže prekladať spojenie *semper Virginis Mari(a)e* nie ako „naveky Panny Márie" (s. 148/149), ale „vždy Panny"; v gréckych liturgických textoch je *aeiparthenos* dokonca jedno slovo. Prípustný príklon k tradičnému prekladu vidno v označení Atilu za *Boží bič* (s. 125), hoci – na to sa správne upozorňuje v poznámke – by bolo presnejšie „Božia pliaga", navyše by to bolo usúvzťažnené na knihu Exodus. Vzhľadom na zrkadlové vydanie latinského a slovenského textu sa dalo upustiť od zátvoriek v explicitnejších prekladoch a vo vysvetlivkách typu *Alemanie (Nemecka) a Austrie (Rakúska)*. Titul *comitissa* ostal v preklade bez najmenšej zmeny (s. 185), kým inde dostáva jej mužský náprotivok *comes* (s. 169) aspoň slovenský zovňajšok „komes", hoci s jeho skloňovaním budú latinisti sotva celkom uzrozumení.

Platí to tým viac, že kniha má všetky znaky vedeckej publikácie. Patrí k nim odborný štýl, bohatý poznámkový aparát s dovedna vyše 400 odkazmi, vysvetlivkami či komentármi, precízne členený zoznam použitej literatúry s takmer tristo položkami a súpisom skratiek, menný index aj anglické zhrnutie (s. 191 – 195). Zopár chýb (napr. na s. 187 *Annales Nitriensis* miesto *Nitrienses*) a nepozorností v kvantitách neznižuje celkovo solídnu úroveň publikácie. Homzov text pôsobí ako záznam živého výkladu, špatí ho iba pričasto použitý zastaraný germanizmus „poťažne". Zato naskrze chaotická interpunkcia nerobí česť ani autorom, ani jazykovej korektorke.

O miere hodnovernosti a tendenčnosti *Uhorsko-poľskej kroniky* sa môžu historici sporiť, ale nesporná je jej literárna hodnota. Ide vlastne o román sui generis, v ktorom sa snúbia prvky dejepiseckej rétoriky s hagiografiou. Nedevalvuje ju ani to, že kronikár v zhode s vtedajšou praxou sekundárne použil pasáže z iných diel. Knihe želáme úspech najmä vo vysokoškolskom prostredí, ktorému je primárne určená, a ak smieme prvý zväzok série *Fontes* pokladať za vzorku budúceho toku, tešíme sa na ďalšie.

Daniel Škoviera

Prof. PhDr. Daniel Škoviera, PhD.
Katedra klasickej a semitskej filológie FiF UK
Gondova 2
814 99 Bratislava
SR
e-mail: daniel.skoviera@fphil.uniba.sk

ERBEN, Karel Jaromír: SLOVANSKÉ BÁJESLOVÍ. Věnceslava Bechyňová – Marcel Černý – Petr Kaleta (eds.). Praha : Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. – Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., 2009. 511 s.

Pod názvom *Slovanské bájesloví* vydal Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., a Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., s vročením 2009 výbor z mytologických prác jedného z najvýznamnejších českých folkloristov, archivárov, historikov a v neposlednom rade i literátov, Karla Jaromíra Erbena (1811 – 1870). Hoci „autor Kytice", ako sa zvyčajne označuje tento český národný básnik, je v literárnohistorických i širšie kultúrnohistorických prácach prezentovaný ako kľúčová osobnosť českej folkloristiky polovice 19. storočia, jeho mytologické dielo, ktoré sa považuje za ťažisko jeho celoživotnej odbornej práce, doposiaľ nebolo v celku sprístupnené. Túto funkciu plní až predkladaná publikácia s ambíciou ponúknuť študijný materiál nielen folkloristom, slavistom a historikom literatúry, ale aj laickej verejnosti, *„neboť obohatí každého zájemce o Erbenovy méně známé výzkumy na poli slovanské mytologie, jež jsou bytostně spjaty s jeho tvorbou básnickou i sběratelskou"* (Úvod, s. 10), ako uvádzajú editori.

Publikácia je výstupom z grantového projektu **Slovanské bájesloví K. J. Erbena** *(č. 404/07/0646, GA ČR, riešiteľské obdobie 2007 – 2009)*, ktorému predchádzali snahy o vydanie Erbenovo mytologického slovníka spolu s mytologickými heslami z Riegrovho *Slovníku naučného* z prelomu osemdesiatych a deväťdesiatych rokov 20. storočia. Iniciátorkou tohto vydania bola slavistka a bulharistka Věnceslava Bechyňová (1920 – 2000), o. i. i editorka *Slovanskej korespondence Karla Jaromíra Erbena* (v spolupráci s Josefom Jiráskom, 1971), ktorej sa podarilo skompletizovať Erbenov bájoslovný slovník (pozri ďalej).